

БІЛА БІБЛІОТЕКА
ОГО ПИСЬМЕНСТВА

8665

М. ХВИЛЬОВИЙ

~~43400~~ / 234-235

МАТИ.
НАРЕЧЕНИЙ

234-235 Ц. Ю н. 234-235

Український робітник

00 81
488-132

1002

об 10
МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ

МАТИ.
НАРЕЧЕНИЙ

Наук. УРСР
№ 288-388

Львів. Бібліотека
АН. УРСР

ВИДАВНИЦТВО „УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИК“

W15(2-4K)7-644

Бібліографічний опис цього видання вміщено в „Віснику
Українського Друку“, „Карківському репертуарі“ та інших
видаваннях Української Книжкової Палати.

Друк. „Укр. Робітник“

Укрголовліт № 560

Замова. № 5305

Прим. 10180

Харків

1929

882

Львівська державна
наукова бібліотека

№

5380

М А Т И

Приїхали до матери та три сини:
Три сини вояки, да не 'днакі
Що 'дин за бідних,
Другий за багатих...

П. Тичина

Батько цих бойових хлопців помер дуже давно—так давно, що й не скажеш. Поховали його на осінньому кладовищі в тому ж таки дореволюційному містечкові і саме тоді, коли Остап та Андрій тільки-но розпочинали свою життєву путь. Як пам'ятають старожили, з батька був звичайний собі кравець і—можна сказати—надзвичайна людина.

Ну, хто б, скажімо, наважився назвати його Тарасом Бульбою? Хто б ризикнув з цього сморчка зробити хоч би поганенького вояку? А от глядіть же: тільки й думок у нього було, що про тую неспокійну козацьку старовину. Зігнувшись над якимись штанцями, скажімо, та перегортаючи сторінки молодого Гоголя, кравець (розповідають старожили) завжди тяжко зідхав і з такими словами звертався до своєїмолодої дружини:

— А чи не думаєш ти, що з мене ви-йшов би непоганий кошовий отаман?

З історії містечка відомо, що коли Остап (старший кравців син) скінчив т. з. „приходську школу“, кравець ціле літо бігав по сусідських дворах і розпитував у мешканців, як йому добитись із своїм перваком до кадетського корпусу. За всяку ціну хотів кравець

зробити зі свого любого сина (як і з другого сина) військову людину й за всяку ціну хотів він бачити своїх синів на вороних кониках. З його біганини, звичайно, нічого не вийшло (не допоміг навіть пан „справник“), і кравець примушений був, продавши своє майно (козу й курку з півнем), повести свого первака до місцевої гімназії. І привів кравець свого первака до місцевої гімназії й благословив його приблизно такими словами:

— Так от що, дорогий мій сину! Не забувай батьківського заповіту: як виростеш, синку, то, прошу я тебе, підіди ти до військової школи і причепи собі там блискучу шаблюку... щоб був ти мені, значить, як Остап для Тараса Бульби.

Остап уважно вислухав батька й по-

біг на іспити. І поступив він, значить, в тую гімназію, й саме тієї осені, коли чудаковатий кравець навіки розпрощався з нашим білим і без кінця загадковим світом.

Кравець був типовий містечковий кравець і не наважився він порушити вікову традицію: як і всі містечкові кравці, він був страшенно бідний. Не залишив він після себе буквально нічого, крім двох пар стареньких ножиць та поганенької швацької машинки. Так що мусила, значить, його дружина перебиватись з хліба на сіль та жити в неможливих злиднях. І вже не могла вона віддати свого другого сина в гімназію й віддала його до простенької ремесної школи.

Таким чином, сама судьба повела двох братів по різних дорогах, і сталося

так, як у сентиментальних народніх казках: один завжди носив чистенький костюмчик та вже з дитинства мав тенденцію зробитись негативним типом, а другий і не знімав засмальцьованої сорочки. Одного мати мусила годувати пахучими сосісками („На, дві копійки на сніданок, щоб не глузували паничі!“), а другий їв чорний хліб з олією. І тому Остапові, як і треба було чекати, завжди грала на обличчі весела усмішка, а Андрій ніколи й не посміхався: він завжди дивився на світ суворим поглядом незадоволеної людини.

Мати розуміла другого сина, і великим болем стискало їй серце. Як їй хотілось тоді, щоб і Андрій ходив у чистенькій сорочці і ходив учитись у чистеньку гімназію! Хіба він не такий близький і рідний їй, як Остап? Чи,

може, й справді вона не на рівні части-
ми поділила свою матерню любов? Ні,
вона однаково любить своїх дорогих
синів, і вона зовсім невинна, що має
мізерний заробіток і не здібна виховати
обох їх так, як хотілось би... Чи, може,
вона мусить взяти Остапа з гімназії і
одвести його до ремесної школи?

В таких болях ішли дні, місяці і, на-
решті, роки. Над містечком пролітали
весни, перельотні птиці та ще якісь не-
відомі вітри з невідомих країн. Над мі-
стечком брели й осінні невеселі дощі,
та йшов, нарешті, північний мороз. Уліт-
кові в містечкові збирали вишні, сливи,
та яблуки, і тоді пахло на базарах за-
бутою старовиною. Містечкове життя
не виходило з дореволюційного кола
своїх буденних інтересів і нічим не
відрізнялося від того життя, що його

намальовано в тисячах новел та оповідань.

Мати починала свій день на вранішньому базарі, де купувала вона найдешевші продукти, й кінчала його біля машинки. З десятої, приблизно, години до неї починали стікатись люди, й вона приймала від них роботу. Цілий день вона шила сорочки та костюмчики і зовсім не мала часу розмовляти з своїми любими синами. Тільки за обідом чи то вже вночі вона підходила до якогось із них і ласкала його своїми тихими сірими очима.

— Ну, як твоє, синку, вчення?—питала вона і пестила дорогу дитину своїми схудлими руками.

Остап на ласку відповідав ще більшою ласкою. Він обіймав свою матір і говорив їй, що його вчення добре йде,

що він скоро скінчить гімназію й тоді буде годувати свою мамуську гарними цукерками, що, нарешті,—говорив—вона ніколи вже не буде так поневірятись, як зараз поневіряється. Але Андрій не вмів ласкатись, і ніколи мати не чула від нього теплого слова. І хоч знала вона, що з таких мовчазних хлопців частіш за все виходять гарні люди, та не могла вона знести цього мовчання Андрієвого і йшла від нього в зажурі.

В 1914 році, як відомо, почалась велика європейська війна. Вцей час Остап був уже у восьмій класі гімназії, а Андрій, скінчивши ремесну школу, працював у містечковій кузні. Вцей час мати вже не знала колишніх злиднів, бо хоч від старшого сина вона ще й не мала допомоги, але зате Андрій тепер кожного місяця приносив їй той

чи інший заробіток. Члени сім'ї могли вже ходити що-неділі до кінематографу і навіть почали думати про власний маленький будиночок. Словом, війна надійшла тоді саме, коли перед кравчихою допіру потихеньку почали розгортатись добрі обрії довгожданного щасливого життя.

Мати, звичайно, затривожилась. Відчула вона, що велике лихо насувається на неї. Як Остапа так і Андрія—коли затягнеться війна—можуть забрати в салдати (першому йшов двадцятий, другому дев'ятнадцятий рік) і, значить, можуть забрати всі її надії. Вона виходила на вулицю, зупиняла й розпитувала знайомих та прислухалась до таємничих розмов, що шелестіли по закутках колись спокійного містечка.

А містечко і справді зашумувало. Із

зовсім невойовничих будиночків повилазили доти невідомі войовничі патріоти своєї відчизни і, помахуючи кулаками, кричали, що вони Франца Йосипа знищать в два тижні, а за місяць завоюють всю Австро-Угорщину з Німеччиною вкупі. З державних установ кожної хвилини летіли вісті про наші „надзвичайні“ перемоги, і обивателі остаточно збожеволіли від несподіванок. На базарі цілий день товклися люди і передавали з уст в уста напівфантастичні чутки, і навіть можна було бачити, як дуже поважні містечкові крамарі раптом підскакували до своїх покупців і—ні з того, ні з сього—починали вести з ними довгі бесіди про сучасні події. І тільки там, на вокзалах, де матері випроводжали своїх синів у далеку невідому доріженьку, тільки

там було безгоміння. Але й це безгоміння було не буденне. Словом, прийшла якась нечувана тривога, й прийшла якась нечувана суєта. Якимсь химерним вентилятором вентиляювало запліснявіле містечкове життя.

Тоді й надійшов перший удар для матери. Надійшов тоді, коли Остап раптом заявив за вечерею, що він вирішив іти добровольцем на фронт і що він хоче цим вирішенням, так би мовити, вшанувати пам'ять свого батька. Мати ахнула. Вона довго сперечалась із старшим сином, щоб він відмовився від такої безумної думки. Вона доводила йому, що кравець трохи психічно-ненормальний був і що, значить, зважати на його заповіти не приходиться. Але Остап стояв на своєму, і ніяка сила не могла його переконати. Тоді Андрій порадив

матері „плюнути на цю справу“ і сказав своєму старшому братові:

— Коли вже ти так хочеш заробити хрестика, то, мабуть, паняй, брате, на фронт і не мороч нам більше голови!

І поїхав Остап на фронт заробляти хрестика, і заробив він їх там цілих чотири. І зробився він там паном-ротмістром, і дістав він собі славу бойового вояки. Узнала про це мати не з дорогих синових листів (він за весь час тільки одного написав), а з ілюстрованих журналів, де серед великих героїв вміщено було й його дороге обличчя. І радісно і сумно було дивитись на це обличчя!—Радісно було, що вона народила й виховала такого сина. Сумно було, що цей син уже, мабуть, ніколи до неї не повернеться, бо зійшов він на зовсім чужу їй і невідому доріженьку.

Як загадка про неповторну молодість, жевріло на серці це колись таке рідне й близьке їй обличчя. І поночіло на душі, і сумно було їй дивитись на цей присмерк, що йде над сірими калюжами її понурого містечка.

А в містечковому житті і справді почало поночіти. Войовничі патріоти вже не виходили на вулиці й не махали кулаками, як напочатку війни, і з державних установ уже не летіли радісні вісті. Крамарі мовчки постачали обивателя і вже не мали охоти говорити на сучасні теми. Трапилось щось неможливе: війна робилась звичайним побутовим явищем, і нікого не зворушував лазаретний стогін оборонців відчизни. Серця почерствіли і обиватель похмуро чекав на якусь нову екстравагантну несподіванку.

Тоді мати зазнала дальшого удару.

Задумала війна одібрати у неї й її другого сина, і покликали Андрія до військової служби. Але не пішов той на військову службу, і оголошено було його дезертиром. Тоді утік Андрій із свого рідного містечка, і залишилась мати самотною зозулею у своїй підвальній кімнаті. Це був дуже важкий час у її невеселому житті. Вона навіть відчула раптом, що немилий їй стає сам білий світ. Коли раніш вона знала, для кого поневіряється в своїх злиднях, то тепер вона остаточно розгубилась, і тільки дивилась мертвими очима у своє туманне вікно. На дворі вже прокидалась весна, дзюрчали потоки, симпатично ніжилось над містечком молоде сонце, а мати ходила з кутка в куток похмурим автоматом і уявляла собі світ, як велику й безвихідну домовину. І неві-

домо, до чого б привели бідну жінку її муки, коли б не революція.

Перший вибух 17-го року зазвучав матері божественним органом. Коли для звичайного містечкового обивателя революція прийшла тільки новою несподіванкою, що він її так похмуро чекав, то для матери вона була чарівним бальзамом. Мати враз посвіжішала й, виходячи з весняних плакатних вулиць за містечко, з надією дивилась в теплу легко бірюзову далечінь. Вона вже певна була, що їй тепер недовго прийдеться чекати своїх любих синів.

— Мені дуже подобається революція,—сказала вона колись своїй сусідці.

Словом, фортуна нібито зжалилась над матір'ю і навіть зжалилась над нею докінця: за якийсь місяць вона принесла на своїх крилах її першого сина Остапа

георгієвського кавалера чотирьох хрестів. Але принесла вона Остапа саме в той час, коли вже не треба було георгієвських кавалерів, і коли зривали погоники з офіцерського плеча. І що ж? Остап не довго прожив у своєму рідному містечкові і недовго втішав свою рідну мамусю цукерками, що ними обіцяв колись годувати її. Тільки один раз продзвенів він своєю шаблюкою в її убогій кімнаті і скоро зашумів із своїм отрядом на Дін.

Мати розгубилась: що ж це таке? Чи не солодкий сон приснився їй? Невжеж для того вона виховувала свого любого Остапа, щоб він їй дав тільки одну щасливу хвилину?

Тоді ще раз ніби-то зжалілась над нею фортуна і принесла їй на своїх крилах другого сина — Андрія. Але й

цього вона принесла до рідного містечка з великим отрядом і саме в той час, коли в країні вже зацвіли червоні зірки на кашкетах. І що ж? І Андрій недовго жив у своїому рідному містечкові і не довго втішав свою рідну мамусю. Тільки один раз він продзвенів своєю шаблюкою в її убогій кімнаті і, розпитавши добре про Остапа та узнавши, яким шляхом кинувся він, скоро й сам зашумів зі своїм отрядом на Дін.

І став Дін для матери якоюсь страшною загадкою. Вона чула, що на Дону гуртуються якісь офіцерські сили, вона знала, що червоні готуються до смертельної боротьби з ними, але вона ніяк не хотіла зрозуміти, що її сини в різних таборах, що десь на донських степах Остап і Андрій кидаються один на одного, як розлютовані звірі, і що, можли-

во, десь вони вже у мертвій схватці, і якийсь із них уже хрипить на гострому кинджалі свого рідного брата. Мати схоплювалась із свого ліжка і божевільними очима дивилась у вікно. Цей сон був страшніший за всі кошмарні сни, і тільки тепер вона пізнала, що таке справжнє нещастя. І здалося їй тепер життя не домовиною, а безвихідним, страшним виттям смертельно-пораненого пса.

Так проходили дні, місяці і, нарешті, роки. По селах, містах і містечках лютувала громадянська війна. То тут, то там блискали пожари, і дні переповнились кулеметним татаканням. То тут, то там розривались снаряди, і банди блукали по всіх великих і малих степових шляхах. То ці переможуть, то ті, і, здавалося напівмертвій матері, що

цьому ніколи не буде кінця, і вона вже ніколи не найде колишнього спокою.

Тоді десь раптом ударив грім, і метнулась блискавка. Ніби хтось мудрий і великий взявся переконати матір, що нічого безконечного нема, і взявся найти їй довгожданний спокій. І ще раз ударив грім, і метнулась блискавка: то відступав за своє рідне містечко її рідний син Андрій і навідався на нього його рідний брат Остап.

Мати, звичайно, нічого не знала. Вона не знала, що мало не на порозі її убогої кімнатки стикнулись у мертвій схватці завзяті брати. Цілий тиждень переходило містечко із рук у руки, і мати тільки під кінець узнала, що то її сини воюють один з одним на порожніх вулицях свого рідного містечка. І вона, розпатлана, кинулась до штабу. І поба-

чила вона там Остапа. Вона впала перед ним навколюшки і почала благати його, щоб він припинив бійку. Тоді усміхнувся Остап і сказав матері чужим голосом:

— Іди, стара, додому і, будь ласка, не перешкоджай мені!

Вона подивилась на сина і не пізнала його: перед нею стояла сувора і безкінця далека їй людина. Це вже був не той Остап, що обіцяв їй годувати її смашними цукерками. Це було втілення незнанної їй і хижої мудрости. Тоді ще раз подивилась мати на свого рідного сина сухими очима і мовчки пішла додому.

І в цю ж таки ніч вона стикнулась із другою своєю дитиною. О третій годині ночі хтось тихесенько постукав їй у вікно. Вона хутко підвелася з ліжка.

Тоді чує вона рідний їй голос, і голос цей просить скинути заціпку з її убогих дверей. Вона кинулась до порогу, і побачила, нарешті, свого дорогого Андрія.

Але й його побачила вона таким же далеким і чужим, як і Остапа. Він навіть не привітав її, він навіть не дивився на неї і, як неприручений звір, увесь час ховав на підлобі свої колись добрі очі.

— Чого ж ти прийшов до мене?— з великою тоскою, нарешті, промовила мати.

— Я прийшов до тебе, матусю,—чужим голосом сказав Андрій,—щоб ти мені допомогла в моїй справі!

— Яка ж твоя справа, синку?—зідхнула мати.—Чому ж вона саме твоя, і чому вона не може бути моею?

Андрій негарно усміхнувся і сів на стільця.

— А тому не може бути твоєю,—сказав він,—що ти нічого не розумієш!

— Боже мій!—скрикнула мати.—Невжеж це не я виховувала тебе, мій любий синку? Чому ж я не найду з тобою спільної мови?

— Не найдеш, матусю,—сказав Андрій,—бо такої мови ти шукаєш і з моїм братом Остапом. З моїм найлютішим ворогом...

— З твоїм найлютішим ворогом? Синку! Що ти говориш? А-ах, боже мій!—і мати заридала.

Тоді підійшов до неї її рідний син і сказав їй чужим голосом:

— Покинь, стара, виводити, бо мені ніколи зараз, і до того ж я мушу за твоєю допомогою пролізти до братового штабу.

Та не встиг Андрій вимовити своїх

останніх слів, як у дворі зашуміло. Він кинувся до вікна і в присмерках місячної ночі побачив вершників. І зрозумів Андрій, що зграя ворогів оточує його, і сказав він матері:

— Ховай мене, мамусю, і, як мога, скоріш! Ховай мене від мого брата Остапа!

Мати кинулась. Мати кинулась ховати свого любого сина Андрія. І сховала вона свого любого сина Андрія на глухому горищі і повернулась до кімнати. Тоді з шумом розчинилися двері, і зупинився на порозі Остап з двома своїми молодими вершниками.

— Ну, так де ти, стара, сховала мого брата Андрія?—грізним голосом спитав він.—Чи не думаєш ти, що мої дозорні прозивали його?!

— Не бачила я твого брата Андрія!—

рішуче сказала мати і, зблідла, сіла на своє ліжко.—Не бачила!..

— Не бреши, стара!—скрикнув Остап і взявся рукою за свою блискучу шаблюку.—Чи не думаєш ти, що я помилю свого найлютішого ворога?

І, сказавши це, Остап подивився на вершників. Вершники від задоволення крикнули. Мовляв: наш пан-отаман не знає рідні, і для нього в боротьбі нема братів!

— Я радий, що ви так думаєте про мене!—сказав Остап.—Отже, хочу я довести вам, що для мене в боротьбі нема і матери.

І георгієвський кавалер всіх чотирьох хрестів, що поважно виблискували на його груді, сів біля своєї матусі. І наказав він своїм вершникам обшукати двір і горище. І запалив він цигарку, і

звів свої суворі брови біля перенісся.

Мати сиділа бліда і мовчки дивилась на сина. Духом алкоголю так пашило від нього, що вона мимоволі повернула своє обличчя до вікна. Вона раз-у-раз позирала на двері і прислухалась до шуму: невжеж таки найдуть її рідного сина? І тільки, коли вершники повернулися до кімнати і доложили Остапові, що Андрія ніде нема, вона з полекшенням зідхнула й сказала:

— Хіба я вам не говорила?!.. Чого ж ви прийшли до мене?

— Так ти, я бачу, хочеш хитрувати?— скрикнув Остап.— Так знай же, відьмо: нема тобі пощади від мене! Коли до ранку ти не видаси мого брата, то...

Остап схопився за клинок і показав його матері. Тоді переповнилась чаша терпіння, і сказала мати:

— Що ти говориш, Остапе? Побійся бога! Невже ти, мій п'яний сину, забув своє дитинство й „солодкі цукерки“?!

— Ха-ха! — зареготав Остап. — Чуєте, хлопці? Моя мати згадала солодкі цукерки! Моя мати хоче мене розжалобити! Чуєте, хлопці!?

П'яні вершники теж зареготали. Зареготали й шаблі дзвоном якогось страшного розпачу. Тоді знову сказав Остап:

— Не, матуську, цукерки тебе не спасуть! Спасибі тобі, що ти мене породила й виховала, але не пишайся цим! Бо породити—то зовсім не важка штука і... навіть деяке задоволення... Ха-ха!.. А виховати—це твій природний обов'язок... Ну, словом, я хочу жити і во їм'я якихось там шляхетних поривань зовсім не думаю підставляти свою голову своєму братові Андрію!

Мати з жахом дивилась на свого сина і нічого не розуміла. Вона все втішала себе надією, що це—ніщо інше, як п'яний бред п'яної людини, і вже не могла втішати себе такою надією.—„Це пекельний сон сниться мені“—уперто думала вона і раз-у-раз клала на своє печальне чоло свою схудлу руку. Вона клала руку, аж поки підвівся Остап.

І підвівся Остап і сказав матері, щоб вона улаштувала йому ліжко на ганку; мовляв, він там буде до ранку чекати відповіді і її останнього слова. Вона мусить сказати, де сховала Андрія. І, похитуючись, пішов він на ганок, а за ним пішли й його вершники.

Стінний годинник одбивав секунди. Час ішов дуже поволі, і якась година здавалася матері за цілу вічність. Вона раз-у-раз підходила навшпиньках до

сінешних дверей і прислухалась. Десь кричали вранішні півні, а ще далі вили собаки безвихідним виттям. Перед матір'ю проходили одна по одній картини її невеселого життя, і проходили дорогі обличчя її маленьких синів. Сьогодні в містечкові порожньо і дико, сьогодні зчепились в мертвій схватці два рідних брати, а колись над містечком стояло, хоч і убоге, але ясне й ласкаве сонце, і Остап та Андрій були такими симпатичними людьми. Сьогодні грохочуть оселі грохотом громадянської війни, скачуть по шляхах божевільні вершники, і сини не хочуть визнавати один одного, навіть матери уже не визнають. А тоді вони ласкали її своїми дитячими рученятами і так добре зазирали в її обличчя. Що ж це таке? Невжеж так завжди буває в житті?

І раптом прийшла матері думка, що ніякого кошмару нема і що все, що діється зараз, є звичайне й природне явище. І коли вона не може зрозуміти цього, тої вона, значить, оджила вже свій час, і, значить, на її земне місце прийшли нові люди з новими думками й з новими, далекими їй бажаннями. І тоді захотілось матері вмерти.

Вона підійшла до сіншених дверей і приложила до них своє ухо.

Остап хropів, хropіли й його п'яні вершники.

Тоді полізла мати на горище до свого сина Андрія й сказала йому:

— Твої вороги, синку, сплять. Отже, тікай, як мога, скоріш!

— Мені здається, що я від тверезих уже не втік би?—сказав Андрій.—Чи не п'яні вони, матусю?

— П'яні, синку, ти легко вискочив
у вікно... Тікай, синку!

— А де ж мій братік Остап спочи-
ває?—спитав раптом якимсь занадто
тремтячим голосом Андрій.

Мати подивилась на сина і в при-
смерках місячної ночі, що проточилась
на горище, побачила в Андрійових очах
підозрілий блиск. І вона одразу зрозу-
міла його: Андрій задумав убити свого
п'яного брата Остапа.

І, зрозумівши це, вона, не довго ду-
маючи, сказала:

— Спить твій брат Остап на моїй кро-
ваті,—сказала вона.

— Ну, то й добре! Значить, і я ще
можу трохи відпочити.

І ще сказав Андрій своїй матері, щоб
вона злазила з горища і не перешко-
джала йому. І послухала мати сина, і,

ступивши на долівку, пішла у кімнату та лягла на своєму ліжкові.

І лежить мати під легкою ковдрою, і ніяк не може вгадати, скільки часу пройшло. Давно вже чує вона, як Андрій шелестить в сінях сторожкими носками і думає: „мабуть, сокиру шукає“.

І хоче вона йому сказати, щоб він не шукав сокири, і чомусь не може цього зробити. Місяць починає вже поночіти і, мабуть, десь далеко на землю сходять світанок. Стінний годинник одноманітно тукає, і летять у вічність бистрокрилі секунди. Їх наздоганяють хвилини і—ще повільніш—години. І не чують вони цих пострілів, що тривожать порожнє містечко. Організовано в шахматному порядку, але їй байдуже, поважно ступає його королівська величність сам король час.

Мати вже бачить, як скрадається до її затіненої кроваті її молодший любий син. Вона хоче попередити його й сказати йому, що не Остап, а вона, його мати, лежить на ліжкові, і чомусь не може цього зробити. Та й навіщо попереджати, коли так приємно мріяти. І вона продовжує мріяти. І мріє вона про щасливе життя, і мріє, аж поки до неї підходить Андрій, аж поки трапилось те, чого й треба було чекати...

Він і справді підійшов. Підійшов братовбивця тихо, нечутно і зупинився, як примара.

Але чого ж він стоїть? Невже і тепер не кінець? Ні, мабуть, тепер кінець! Недарма ж їй до болю хочеться вмерти, не дарма.

І тоді враз гупнуло. То Андрій, гадаючи, що на ліжкові лежить його брат

Остап, поспішає виконати свій громадський обов'язок.

І замість мрій перед материними очима раптом загорілись якісь рожеві потойбічні світи. Мати навіть не встигла скрикнути. Матери вже не було. І зовсім даремно сокира знову падала на її голову і так настирливо гупала в передранковій темряві. Матери вже не було...

Тоді Андрій вискочив у вікно і побіг по порожніх улицах середньовічного містечка. І тоді ж у страшній завірюсі помчались галопом будинки, крамниці і, нарешті, сама земля.

Але матери вже не було. Вже перший удар сокирою переніс її в той загадковий світ, де нема ні печали, ні зідхань, де ніколи не загоряється ніжна смужка молодого дня і де ніколи так завзято не кричать жовто-гарячі півні, як вони

кричали в містечкові за тієї невесело передранкової темряви.

Матери вже не було. Матери саме тих бойових хлопців, що їх батько помер дуже давно: так давно, що й не скажеш.

НАРЕЧЕНИИ

Вона була тихесенька собі телефоністка з волосної телефонної станції. Вона жила і виросла в такій глушині, де, крім фанта, ніяких розваг не знають. Ім'я їй було Катруся. Її не можна було назвати красунею, але навіть місцеві кумушки добачали в ній багато симпатичних рисок. Якось так трапилось, що вона закохалась у волосного писаря і якось так трапилось, що волосний писар пішов у партизани—у ті партизани, що проти білих загонів. До цього часу вона буквально нічого не розуміла в політиці. Але тепер вона зро-

зуміла, що треба воювати проти генералів і що не треба царя. Вона, нарешті, навіть зробилась справжньою революціонеркою, бо Михайлик (так звали її коханого) писав, що справжні революціонери не тільки проти царя, але й проти соціал-угодівців. Коли приходили нудні й довгі степові ночі, вона сідала до столу й писала:

— „Дорогий мій, золотий мій Михайлику. Пишу тобі на твою колишню адресу, але не знаю, чи дійде і чи дістанеш ти цього листа. Я тебе кохаю, як і колись кохала—дуже, так, що аж зідхати важко. Я вже тепер не тільки проти царя, а й проти соціал-угодівців. Коли до нас приходять червоні, я страшенно радію і навіть плачу від радості. Всі вони такі гарні й хороші, ніби всі вони були твоїми близькими товариша-

ми. Так що, дорогий мій, золотий мій Михайлику, тільки вони мене трохи втішають у моєму самотньому житті“.

І далі вона писала в такому ж дусі, і довго потім плакала і радісними й сумними слізьми.

Михайлик написав їй колись, що листів від неї зовсім не одержує, бо їхній загін весь час пересовується з одного місця на друге. Їй боляче було прочитати це, але вона мусила примиритись з таким становищем.

Так пройшов рік, другий і, нарешті, надійшли останні дні громадянської війни. Одного ясного дня, коли над забутим селом стояло ласкаве осіннє сонце, Катруся одержала від Михайлика звістку, що він на-днях, мабуть, пройде з загonom через своє рідне село. Він нічого більше не писав, але вона пев-

на була, що він тепер обов'язково залишиться біля неї, бо не вік же йому воювати за революцію і страждати по фронтах: мовляв, тільки його та ще двох, здається, нема на селі, а решта давно вже сидить по своїх хатах. Вона думала, що вони тепер обов'язково поберуться і заживуть щасливим життям, бо Михайлик тепер не звичайний собі писар, а червоний і, можливо, навіть писар-комуніст.

Сидючи біля телефонного апарату, вона раз-у-раз зазірала у вікно и дивилась на дорогу, що йшла від далекої сиротливої станції, де мусив зіскочити з потягу її наречений: вона не припускала й мисли, що Михайлик може прийти зовсім не зі станції, а з широкого степу, з якоїсь іншої слобідки, походом.

На селі було зовсім тихо, ніби тут ніколи й не було громадянської війни.

Зрідка зі степу тягнулися вози зі снопами і пахло молодим хлібом. На бані самотньої церкви лежало спокійне сонце і спокійно випроваджало з вигону першу череду ідилічних корів. Бігли пастишки і чітко замикали коло селянського сентиментального ландшафту.

До Катрусі увечері приходили подруги: Таня—попівна й Соня—молода вчителька. Вони довго й багато говорили про Михайлика і страшенно заздрили Катрусі. Приходила ще до Катрусі й її мати і теж говорила про Михайлика. Але й мати, й Таня-попівна, і молода вчителька йшли додому, і тоді Катруся брала з полички якусь книжку про життя (у телефонній кімнаті була ще й місцева бібліотека то-

мів на 20) і читала її, сторожко прислухаючись до кожного шелесту за вікном, бо вже було зовсім темно й не видно було дороги до станції.

Так пройшло кілька днів. Кожного дня над волосним селом сходило ласкаве осіннє сонце і кожного дня заходило за золотою банею самотньої церкви. Кожного дня пахло молодим хлібом і з вигону повертались сентиментальні пастушки. Катруся навіть змарніла трохи: коли ж, нарешті, повернеться її Михайлик? Вона вже не боялась, що його десь уб'ють злі вороги-царисти й соціал-угодівці, але вона вже боялась, що її нареченого одіб'є якась інша жінка з тих невідомих країв, що про них вона буквально нічого не знає. Жінок на світі багато і кожна з них може покохати її Михайлика й навіть мо-

же його причарувати. І тепер їй так тривожно билось серце, як ніколи. „Боже мій! хоч би скоріш він їхав!“—колись прошепотіла вона і тяжко зідхнула.

Саме в цей момент телефон задзвонив. Катруся здригнула. Дзвоник був якийсь незвичайний і тривожний. Вона взяла до вуха рурку й сказала:

— Я слухаю.

— Дуже приємно, що ти слухаєш,— фамільярно сказав незнайомий голос.

Катрусі хутко забилося серце. Їй раптом прийшла думка, що говорить з нею ніхто інший, як її довгожданий Михайлик. І справді: він же йде з отрядом і, очевидно, вони їдуть на конях, а не по залізниці.

Як це вона досі про це не думала?

— Це ти, Михайлику?—ледве вимовила вона від хвилювання.

В рурці зареготало.

Регіт був якийсь неприємний і такий образливий, що їй одразу ж тоскно за-скеміло в грудях.

— Я слухаю!—уже тремтячим голосом промовила вона.

— Дуже приємно, що ти слухаєш,— знову фамільярно сказав той же голос.

Іншим разом Катруся, очевидно, з обуренням положила б рурку на місце і вже не відповідала б нахабі, але тепер вона цього не могла зробити й стояла біля апарату з розгубленими і стривоженими очима.

— Так ти чекаєш Михайлика?—нарешті спитав її той же голос.—Відкіля ж він мусить дзвонити тобі?

— Коли ви щось знаєте про нього, то, будь ласка, не жартуйте зі мною!— у розпуці промовила Катруся.

Тоді голос сказав їй, що він, звичайно, знає Михайлика, але все-таки цікавиться, відкіля вона чекає його.

Тоді Катруся сказала, що вона чекає його з червоної армії і що він мусить на-днях приїхати додому. Голос спитав, чи не наречена вона його? Вона сказала—„так!“ Тоді вияснилось, що той, хто говорить з нею—начальник її Михайлика, і вони за якісь дві години будуть у неї. І ще він спитав, як вона ставиться до червоних. Катруся почервоніла і сказала, що вона давно вже на боці червоних і проти царя та соціал-угодівців.

І ще він спитав, чи нема в її селі зараз загону якогось.

Вона сказала, що загону ніякого нема і що, взагалі, тут давно вже бачили військо. Тоді той, хто говорив з нею,

покинув рурку, і вона одійшла від апарату. Вона дуже хвилювалась, і навіть розчервонілась від хвилювання, бо за якісь дві години мусила, нарешті, побачити свого довгожданого Михайлика.

Уже зовсім звечоріло. На ліве вікно впав промінь від срібного місяця, й сам він, срібний місяць, почав зазирати в кімнату. На селі співали дівчата. На дзвіниці старий дзвонар почав довго бити у розбитий дзвін, ніби доба має не 24 години, а ніяк не менш як 240. Катруся метушилася біля своєї скрині, а потім метушилася біля дзеркала, що стояло на столі біля запаленої лампи. Вона готувалася до зустрічі зі своїм нареченим. На ній уже було найкраще її блакитне плаття, пошите за останньою провінціяльною модою, і також її найкращі черевики, що вона їх торік ку-

пила в найближчому городі, на толкучці. Їй дуже хотілось зараз поділитись з кимсь своєю радістю, але їй ні з ким було поділитись, бо мати, як і Таня-попівна та молода вчителька сьогодні не прийшли до неї, а до них побігти вона боялась, бо їй здавалось, що от-от застукають у двері й на порозі появиться її золотий Михайлик.

Вона раз-у-раз виглядала у вікно і прислухалась до степу.

Али поки-що в степу було тихо. Тільки вози зрідка рипіли та перегукувалися селяни. Десь угорі кричали гуси і так далеко, ніби вони були вже за невідомими морями. Колись Катрусі було сумно слухати їхній сумний гелгіт. Але тепер вона ставилась до нього зовсім байдуже.

Катруся подивилася на годинника:

треба було чекати з хвилини на хвилину.

Але вона вже не могла чекати. І тоді ж вона почула, як у степу раптом зашуміло, загоготало, й пішов кінський тупіт. То до села наближався дорогий загін з її Михайликом. Вона одійшла від вікна й сіла до апарату. Вона зараз уже покине виглядати, бо—хто його знає!—може Михайликові й ніяково буде перед товаришами, коли вони побачать, як тоскує за ним його наречена.

Шум, гоготіння й кінський тупіт наближались. Нарешті, вона почула голоси якоїсь команди і, нарешті, біля телефонної станції зупинилось кілька коней. Хтось зійшов на ганок і постукав у двері. Катруся відчула, як їй затремтіли коліна, й вона ледве-ледве дійшла до сіней. Вона так довго шукала защіпки, що за дверима навіть почали гніватись.

Та от руки їй зупинились і заціпка з дзвоном одлетіла в бік.

Вона пропустила гостей і пішла за ними в кімнату. При світлі своєї маленької лямпочки вона побачила, що поки-що нема її Михайлика. І тоді ж їй чомусь одразу ж тоскно стиснуло серце. Люди, що зайшли в кімнату, були дуже озброєні, але якимось химерно виглядали вони. На них зовсім не було червоно-армійських зірок і не було навіть ніяких прикмет, що вони червоні. Коли б це було рік тому або навіть півроку, вона б подумала, що це ті, що за царя і соціал-угідовців. Але тепер вона цього не могла подумати, бо їй, як і всій волості, було відомо, що фронтів уже нема і навіть Крим давно вже забрано. Катруся зовсім розгубилась і мовчки стояла перед химерними людьми.

Тоді підвівся зі стільця чорнявий (очевидно, старший серед них) і сказав, звертаючись до Катрусі:

— Так що ви, баришня, чекаєте свого нареченого?

Вона одразу ж пізнала цей голос—це той, що говорив з нею по телефону і так неприємно реготав.

— Чого ж ви мовчите? Вашого нареченого, здається, звуть Михайликом?

— Його звуть Михайликом,—сказала Катруся і зблідла.—Але чому його нема з вами?.. Чи може він позаду залишився?

Чорнявий зареготав: мовляв, її Михайлик дійсно позаду залишився. Але чи не розповість вона йому ще раз, як вона ставиться до червоних? Чи може вона уже не має охоти розповідати про це?

Катрусі раптом прийшло в голову, що ці незнайомі люди запідозрюють її чомусь у прихильності до тих, що за царя й за соціал-угодівців. Вона сіла на стілець і почала розповідати, як вона любить червоних, як їй подобається обличчя товариша Леніна і як вона, нарешті, рада бачити їх у своїй кімнаті. Словом, їм зовсім нічого турбуватись за неї, бо вона вже давно мріє вступити до більшовицької партії.

— Так ви, баришня, так би мовити, уже більшовичка?—зареготав неприємним реготом чорнявий.

Зареготали й інші гості. І інші гості реготали також неприємно. Катруся здивовано подивилась на чорнявого і знову зблідла.

— Ну, а як ви, баришня, нащот п'ятикутної зірки?.. Не проти неї?

Боже мій, як вона може бути проти? Чи може вони гадають, що вона з тих, що за царя й соціал-угодівців? Так хай тоді вони спитають Михайлика—він їм розкаже. Це просто непорозуміння—не довіряти їй. Словом, вона ніколи не була проти п'ятикутної зірки.

— Коли ви, баришня, не проти п'ятикутної зірки, — неприємно усміхнувся чорнявий, — то ви її завжди мусите носити при собі... А ну-бо, хлопці, заголіть їй, — звернувся він до білявого, — подивимось!

Тільки тут Катруся зрозуміла, що вона в лабетах невідомих ворогів. Вона кинулась до дверей, але вже було пізно: на плечах її лежали дві важких руки. Вона хотіла закричати, але кричати було пізно: обличчя їй затулено було величезною долонею. Вона від-

чула тільки, як щось слизьке черкнуло по її коліну і як кінці її блакитного плаття залетіли їй на голову.

— Ні!.. Поки що нема!—зареготав чорнявий, і важкі руки покинули її.

Катруся знову стояла серед страшних химерних людей.

— Чого вам треба від мене?—спитала вона і раптом заплакала.

— Я маю бажання бути твоїм нареченим!—сказав чорнявий і схопивши її в міцні обійми, посадив на свої коліна. Вона ще раз хотіла закричати, але ї тепер їй не дали цього зробити. Тоді вона якось враз відчула в собі велику порожнечу й мовчки дивилася сухими очима на підлогу. Все це трапилось так несподівано й так дико, ніби це був важкий кошмар. Їй навіть прийшло в голову, що це їй сниться і що цього

ніколи не було і не буде в її тихому житті.

Але коли гості почали пити горілку й коли один із них повалив її на підлогу, вона раптом згадала про свого Михайлика і закричала диким криком. Вона кусала чийсь важкі руки, билась об підлогу, і тільки тоді стихла, коли загубила свідомість.

— Ну, а тепер чия черга?—спитав чорнявий і сплюнув на блакитне плаття нареченої.

До Катрусі підійшов білявий з важкими руками і смачно облизався.

... А за якісь півгодини в кімнату зайшов стрункий хлопець і одрапортував:

— Батьку отамане! Варту всюди розставлено і можна бути спокійним!

Він ще щось почав був говорити, але,

зиркнувши на підлогу, де лежала в блискитному розірваному платті Катруся, раптом змовк і подивився на отамана очима божевільного.

Це був Михайлик, Катрусин наречений—той, що не тільки проти царя, але й проти соціал-угодівців.

.

Ранком, коли ще в небі стояв блідий осінній місяць і темно-голубе небо тільки що займалось добрим, здоровим світанком—махнівський загін поспішав на захід, до Румунії.

З М І С Т

	Стор.
Мати	3
Наречений	37

Всеукраїнське Робітниче Кооперат. Вид-во ВУРПС

„УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИК“

ПРАВЛІННЯ—Харків, Палац Праці, пом. 126.

ТЕЛЕФОНИ—8-76, 44-04, 44-05, 29-88.

ЦЕНТРАЛЬНИЙ КНИЖКОВИЙ СКЛЕП І КНИГАРНЯ: Харків,
пл. Р. Люксембург., Палац Праці, Тел. 52-05

Є В ПРОДАЖУ ТАКА ХУДОЖНЯ ЛІТЕРАТУРА:

Амп П'єр.—Оповідання	7 коп.
Гордієнко К.—Червоні роси	6 „
Гордієнко К. Харчевня „Розвага друзів“	10 „
Горький М.—Двадцять шість і одна .	10 „
Леонтович В.—Салдатський розрух .	10 „
Гюї де-Мопасан — Селянські опові- данья	10 „
Гермінія-пур-Мюлен—Патріот . . .	35 „
Окунів Я.—Газ професора Морана (уто- пічний роман)	45 „
Стефаник В.—Лесева фамілія та інш. оповід.	10 „
Франко І.—Сатири	10 „
Штангей В.—Батрачка	25 „
Юрезанський В.—Оповідання . . .	15 „
Гюї де-Мопасан—Бродяга	10 „
Винниченко В.—Записна книжка . .	8 „
Слісаренко О.—Сліди бурунів . 1 крб.	40 „
Стефаник В.—Новели	7 „
Винниченко В.—Голод	7 „

Всеукраїнське Робітниче Кооперат. Вид-во ВУРПС
„УКРАЇНСЬКИЙ РОБІТНИК“

СЕРІЯ „УКРАЇНСЬКІ ПИСЬМЕННИКИ В
ПЕРЕКЛАДАХ РОСІЙСЬКОЮ МОВОЮ“

- Франко І.**—На дне. Повісті та оповідання.
Переклад за ред. Айзенштока. Передмова
А. Річицького. Ц. 1 крб. 75 к. в пал. 2 крб.
- Любченко Аркадій**—Далекіє и близкіє.
Оповідання. Переклад за ред. автора.
Передмова професора А. І. Білецького.
Ціна 1 крб. 30 коп.,
- Копыленко А.**—Лезвія. Оповідання. Пе-
реклад О. Матійченка за ред. автора.
Передмова професора А. І. Білецького.
Ціна 1 крб. 30 коп.,
- Гринченко Б.**—Под тихими вербами. Повість.
Переклад за ред. І. Айзенштока. Перед-
мова проф. М. Самаріна. Ц. 1 крб. 90 к.,
- Кецюбинский М.**—Именинный подарок. 3
передмовою В. Коряка. Ц. 1 крб. 50 к.,
- Винниченко В.**—Обручение. 3 передмовою
Анд. Річицького. Ціна 1 крб. 80 коп.,
- Слисаренко А.**—Душа мастера. За ред. проф.
Самаріна. Обкл. Страхова Ц. 2 крб. 50 к.
- Микитенко І.**—Уркаганы. За редакцією
проф. П. Якубського. 3 передмовою
С. Щупака. Ціна 2 крб. 75 коп.

„Дешева бібліотека красного письменства“
Видавництва „Український Робітник“

№ 43—46. Короленко—Хапун	20 к.
№ 47. Коцюбинський—Що записано в книгу життя	5 „
№ 48—50. Вовчок—Інститутка . —	15 „
№ 51. Кониський—За кригою	5 „
№ 52—53. Коцюбинський—Кат	10 „
№ 54—56. Винниченко—Талісман	15 „
№ 57. Франко—В тюремнім шпиталі	5 „
№ 58—59. Винниченко—Терень	10 „
№ 60—61. Аркадій Любченко—Оповідання про втечу	10 „
№ 62. Стефаник—Синя книжечка	5 „
№ 63—64. Слісаренко—Президент Кислокапу- стянської республіки	10 „
№ 65—66. Коцюбинський—Коні не винні . .	10 „
№ 67. Стефаник—Палій. Май	5 „
№ 68. Кониський—У тісної баби	5 „
№ 69. Копиленко—Кара-Круча	5 „
№ 70. Слісаренко — Шпоньчине життя та смерть. Сто тисяч сил	5 „
№ 71. Винниченко—Ланцюг	5 „

„Дешева бібліотека красного письменства“

Видавництва „Український Робітник“

№ 72—76. Винниченко—Босяк	25 к.
№ 77. Стефаник—Злодій. Кленові листки . . .	5 „
№ 78—80. Винниченко—Радість	15 „
№ 81. Слісаренко—Алхимик. Канонір Душта . .	5 „
№ 82—84. О. Слісаренко—Плантації	15 „
№ 85. С. Черкасенко—Юдита	5 „
№ 86. І. Франко—Хлопська комісія. Добрий заробок	5 „
№ 87. В. Винниченко—Кузь та Грицунь . . .	5 „
№ 88. Марко Вовчок—Козачка	5 „
№ 89—90. В. Винниченко—Купля	10 „
№ 91. С. Черкасенко—Сашків кінець	5 „
№ 92—93. А. Головка—Товариші	10 „
№ 94. С. Черкасенко—Вони перемогли	5 „
№ 95. В. Винниченко—Темна сила. Промінь сонця	5 „
№ 96—97. І. Франко—Отць гуморист	10 „
№ 98—99. Короленко—Річка грає	10 „
№ 100. А. Головка—Червона хустина	5 „
№ 101. Панч—Тихонів лист	5 „
№ 102. Косинка—Політика	5 „
№ 103. Яновський—Туз і перстень	5 „

„Дешева бібліотека красного письменства“
Видавництва „Український Робітник“

№ 104. Панч—Смерть Янулянса	5 к.
№ 105. Головка—Пилипко	5 „
№ 106. Сенченко—У золотому закуті	5 „
№ 107. Анищенко—Ніч у саду	5 „
№ 108—109. Косинка—Мати	10 „
№ 110. Винниченко—Суд	5 „
№ 111. Горький—Двадцять шість і одна	5 „
№ 112. Горький—Один з королів республіки	5 „
№ 113. Горький—Омельян Пиляй	5 „
№ 114. Коцюбинський—Подарунок на іменини	5 „
№ 115. Винниченко—На пристані	5 „
№ 116—117. Бордуляк—Михалкові радощі	10 „
№ 118. Васильченко—В темряві	5 „
№ 119—120. Франко—Івась Новітній	10 „
№ 121. Любченко—З темного передпокою	5 „
№ 122. Панч—Перегони	5 „
№ 123. Яновський—Роман Ма	5 „
№ 124. Сенченко—Дурень	5 „
№ 125. Первомайський—19-й рік	5 „
№ 126. Качура—За 10 „оре“	5 „
№ 127. Ле—Розбійники	5 „
№ 128. Кундаїч—На ярах	5 „

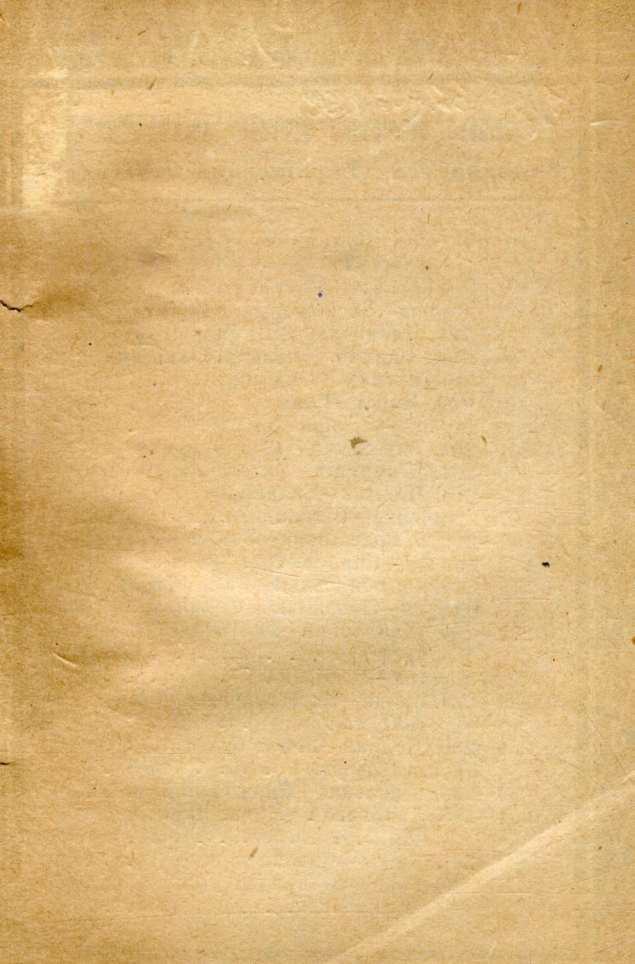
„Дешева бібліотека красного письменства“

Видавництва „Український Робітник“

№ 129—130. Панч—Там, де верби над ставом	10	к.
№ 131—133. Шолом-Алейхем. Два антисеміти	15	„
№ 134—136. Шолом-Алейхем—13 спол. штатів	15	„
№ 137—139. Шолом-Алейхем—Етап	15	„
№ 140—142. Микитенко—Брати	15	„
№ 143. Франко—Цигани	5	„
№ 144. Глібов—Байки	5	„
№ 145. Козоріс—То був злодій	5	„
№ 146. Бордуляк—Мати	5	„
№ 147. Джекобс—Іспит	5	„
№ 148. Франко—Лвсишнина челядь	5	„
№ 149. Дж. Лондон—Сивашка	5	„
№ 150. Дж. Лондон—Людина з рубцем на щоді	5	„
№ 151—152. Федько-Халамидник	10	„
№ 153. Хвильовий—Кіт у чоботях	5	„
№ 154—155. Українські пісні	10	„
№ 156. С. Руданський—Співомовки	5	„
№ 157. Бинниченко—Чесць	5	„
№ 158. Коцюбинський—Він іде	5	„
№ 159. Франко—Олівець	5	„
№ 160—161. Анищенко—Баланс	10	„

„Дешева бібліотека красного письменства“
Видавництва „Український Робітник“

№ 162. Генрі—Коса на камінь	5 к.
№ 163. Шевченко—Катерина	5 „
№ 164. Ковальчук—Криваві легенди	5 „
№ 165—166. Маркович—Збройний напад	10 „
№ 167—169. Кириленко—Стмхія	15 „
№ 170. Івченко—Смертний спів	5 „
№ 171. Франко—У кузні	5 „
№ 172—173. Копиленко—Македон блин	10 „
№ 174—176. Маркович—Судова помилка	15 „
№ 177—181. Микитенко—Гавріїл Киричен- ко—школяр	25 „
№ 182. Грінченко—Сам собі пан	5 „
№ 183—185. Анищенко—Побачення	15 „
№ 186. Коцюба—Без ґрунту	5 „
№ 187. Франко—Малий Мирон. Краснолиц	5 „
№ 188. Франко—Ліси і пасовиська	5 „
№ 189. Качура—Без хліба	5 „

„Дешева бібліотека красного письменства“
Видавництва „Український Робітник“

№ 162. Генрі—Коса на камінь	5 к.
№ 163. Шевченко—Катерина	5 „
№ 164. Ковальчук—Криваві легенди	5 „
№ 165—166. Маркович—Збройний напад	10 „
№ 167—169. Кириленко—Стмхія	15 „
№ 170. Івченко—Смертний спів	5 „
№ 171. Франко—У кузні	5 „
№ 172—173. Копиленко—Македон блин	10 „
№ 174—176. Маркович—Судова помилка	15 „
№ 177—181. Микитенко—Гавріїл Киричен- ко—школяр	25 „
№ 182. Грінченко—Сам собі пан	5 „
№ 183—185. Анищенко—Побачення	15 „
№ 186. Коцюба—Без ґрунту	5 „
№ 187. Франко—Малий Мирон. Краснолиц	5 „
№ 188. Франко—Ліси і пасовиська	5 „
№ 189. Качура—Без хліба	5 „

РД 5380 у

Труд 62 жовт (1986)

Дешева бібліотека кращого письменства

Видавництва „Український Робітник

Коп

№ 190. Шульга—Шульженко—Степова глибін	5
№ 191. Цішка Гартн—Страйком	5
№ 192. Коворіс—За порадою. Дві сля	5
№ 193—194. Пилипенко—Під Черніговом	10
№ 195—196. Виннич.—Фельдфебельщина	10
№ 197. Винниченко—Чекання	5
№ 198—199. Чарот—Галія	10
№ 200. Гаршін—Чотири дні	5
№ 201—202. Зарецький—42 документи	10
№ 203—204. Шкурупій—Патетична ніч	10
№ 205—206. Піонтек—Балаклава	10
№ 207. Грінченко—Підпал	5
№ 208—211. В. Вражливий—Земля (3 опов.)	20
№ 212. Вовчок—Кармелюк	5
№ 213—218. Коцюбинський—Fata morgana	30
№ 219. Вядуля—Лявониха і Симониха	5
№ 220—221. Хвильовий—Із Варіної біо- графії	10
№ 222—Качура—Похорон	5
№ 223—224. Ярина—Вася-губернатор. Чор- това машинка	10
№ 225—230. Недоля—Жовті брати	30
№ 231. Громів—Йоська	5
№ 232—233. Шевченко—Княжна. Відьма	10
№ 234—235. Хвильовий—Мати. Нарече- ний	10
№ 236—237. Панч—Мишачі норі	10
№ 238—239. Горький—Гривеник. Сстрасті мерласті	10

М. ХВИЛЬОВИЙ

43400/234-235

МАТИ.

НАРЕЧЕНИЙ

234-235 Ц. 10 н. 234-235